

A félév során két zárthelyi dolgozat (zh) lesz, a 7. és 13. előadások időpontjában, azaz a 7. és a 14. héten, azaz október 22-én és december 10-én. A zh-kon zsebszámológépre szükség lesz, más segédeszköz nem használható. Mobiltelefon nem használható zsebszámológépként. Fényképes igazolványra szükség lesz a személyazonosság igazolásához. Egy zh-n maximum 100 pont érhető el. A zh eredményesnek minősül, ha az eredménye legalább 40 pont. Ha egy hallgató a zh írásakor meg nem engedett eszközt használ, elégtelent kap az egész tantárgyból, és a féléve érvénytelen. Mindkét zh feleletválasztós teszt, 20-20 kérdéssel, minden helyes megoldás 5 pontot ér. Gyakorló feladatokat az itt közzétett feladatgyűjtemény tartalmaz, érdemes ezeket hétről-hétre házi feladatként megoldani.

Félévközi jegy

1. zh: okt 22., kedd, 10:15-11:45, KF38

Az előadásokon jelenléti ívet vezetünk. Azok esetében, akik az előadások (a két reguláris zh-t is beleértve) legalább 70%-án, azaz legalább 10 alkalommal, jelen vannak, az érdemjegy megállapításánál a két (egyenként eredményes) zh átlagpontszámához 10-et hozzáadunk, egyébként a zárthelyik átlagával számolunk.

Ponthatárok (az aláhúzott érték a jegyhez tartozó alsó határ):

2 (elégséges) : 40 - 55

3 (közepes) : 55 - 70

4 (jó) : 70 - 85

5 (jeles) : 85 -

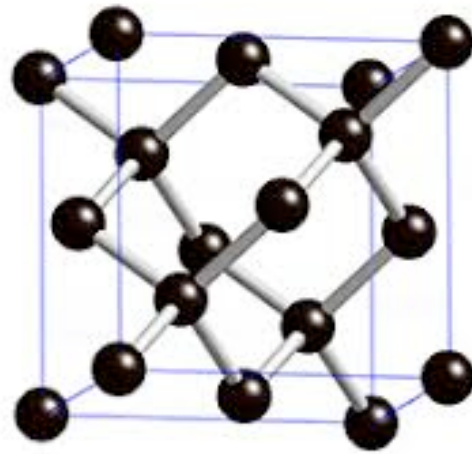
Egyéb feltételek

Egyetlen összevont pótzárthelyi (pótzh) lesz, a tervek szerint december 16-án hétfőn 8:30-10:00 között. A pótzh-n bárki részt vehet, ismétlés és pótlás egyaránt lehetséges. A pótzh-n egyetlen feladatsor lesz, ami az egész félév anyagát lefedi. Aki megírja a pótzh-t, az az ott kapott pontszám alapján kapja meg a jegyét, tehát ilyenkor az esetlegesen megírt 1. és 2. zárthelyi eredménye nem számít. A jelenlétért kapott bónuszpontok a pótzh eredményéhez is hozzáadódnak.

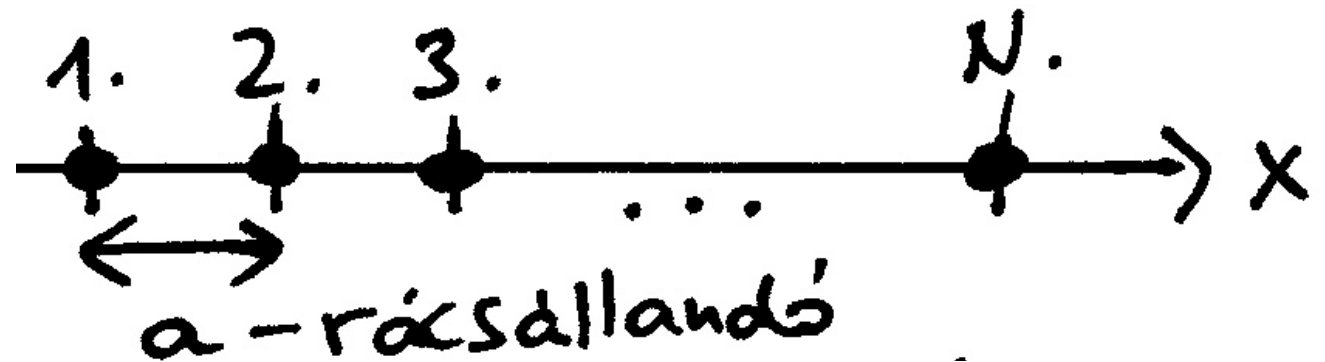
Menetrend

1. előadás (sep 10)		Elektronok
kvantummechanikája
atomokban,
kristályokban
2. előadás (sep 17)		
3. előadás (sep 24)		
4. előadás (okt 01)		
5. előadás (okt 08)		
6. előadás (okt 15)		
7. előadás (okt 22) - 1. zh		
8. előadás (okt 29)		
9. előadás (nov 05)	mikro-elektromechanika (Fürjes Péter)	
nov 12 - nincs előadás		
10. előadás (nov 19)	lézerek (Sarkadi Tamás)	
11. előadás (nov 26)	ferrofluidumok (Medvegy Tibor)	
12. előadás (dec 03)	mikromechanika (Ispánovity Péter)	
13. előadás (dec 10) - 2. zh		

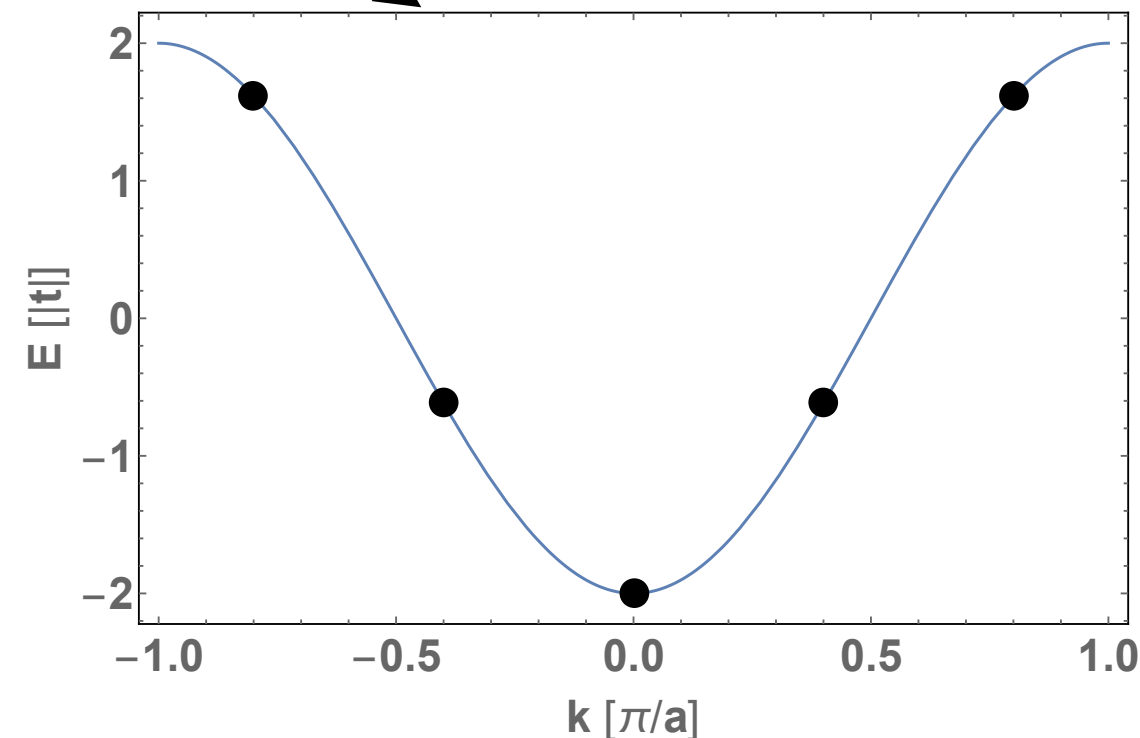
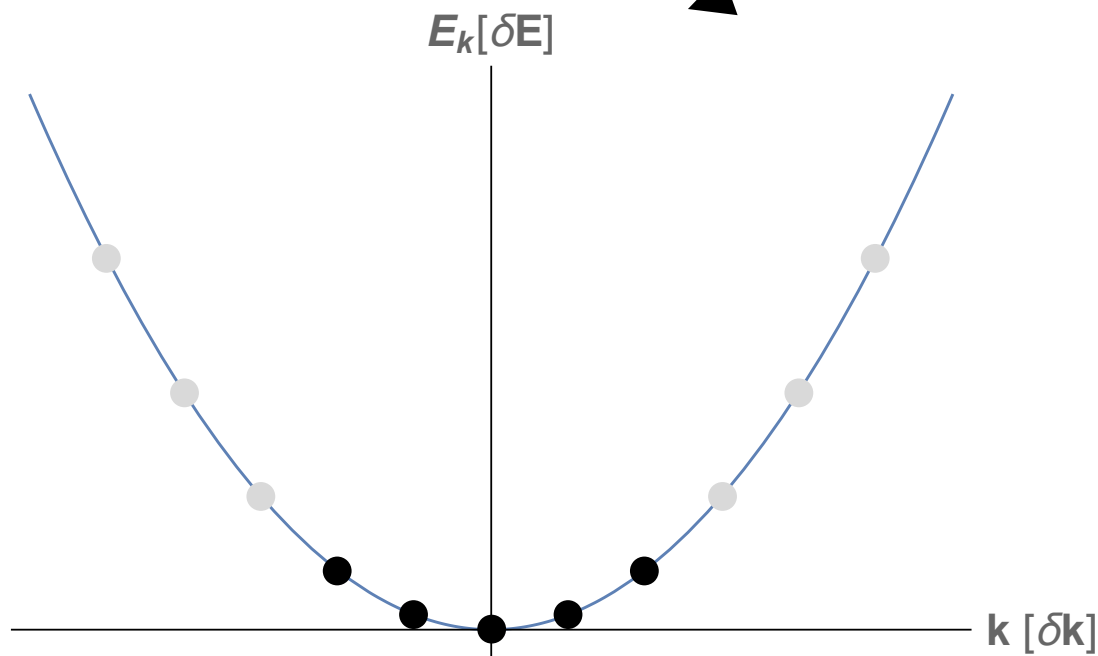
II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

Sommerfeld-modell

szoroskötésű modell

... diszperziós reláció, áram, elektromos tulajdonságok

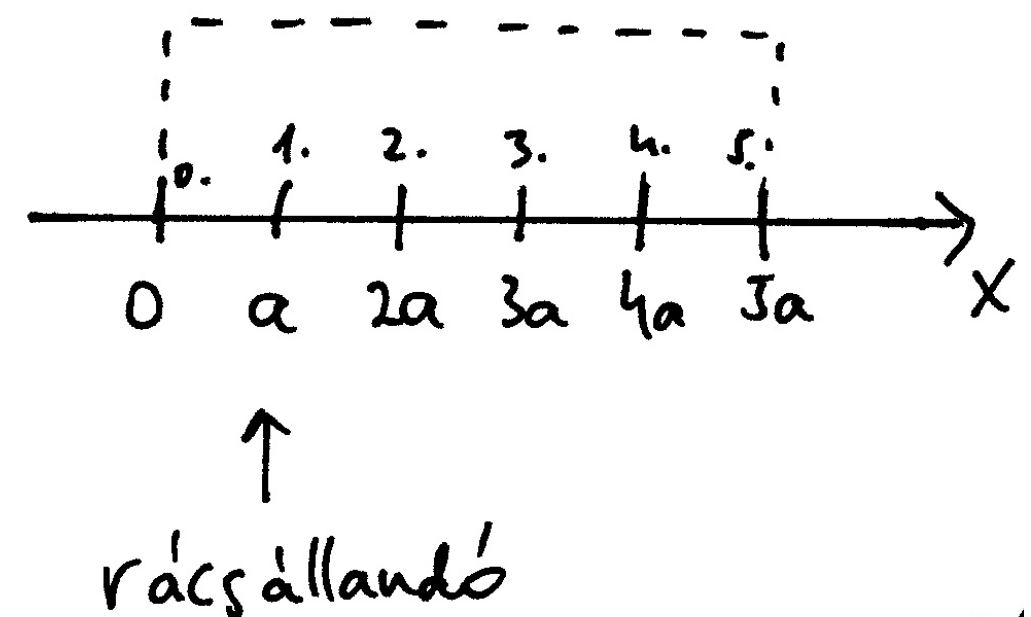
II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

Sommerfeld-modell: szabad elektronok

Egyatomos lánc szoroskötésű modellje

atomok száma: $N = 5$

(i) láncon (rács) ugráló elektronok

(ii) e-e-kölcsönhatást elhanyagoljuk

(iii) 1D kristály (de általánosítható)

(iv) egyfajta atomból áll a lánc

(v) minden atomon egy pályát veszünk figyelembe

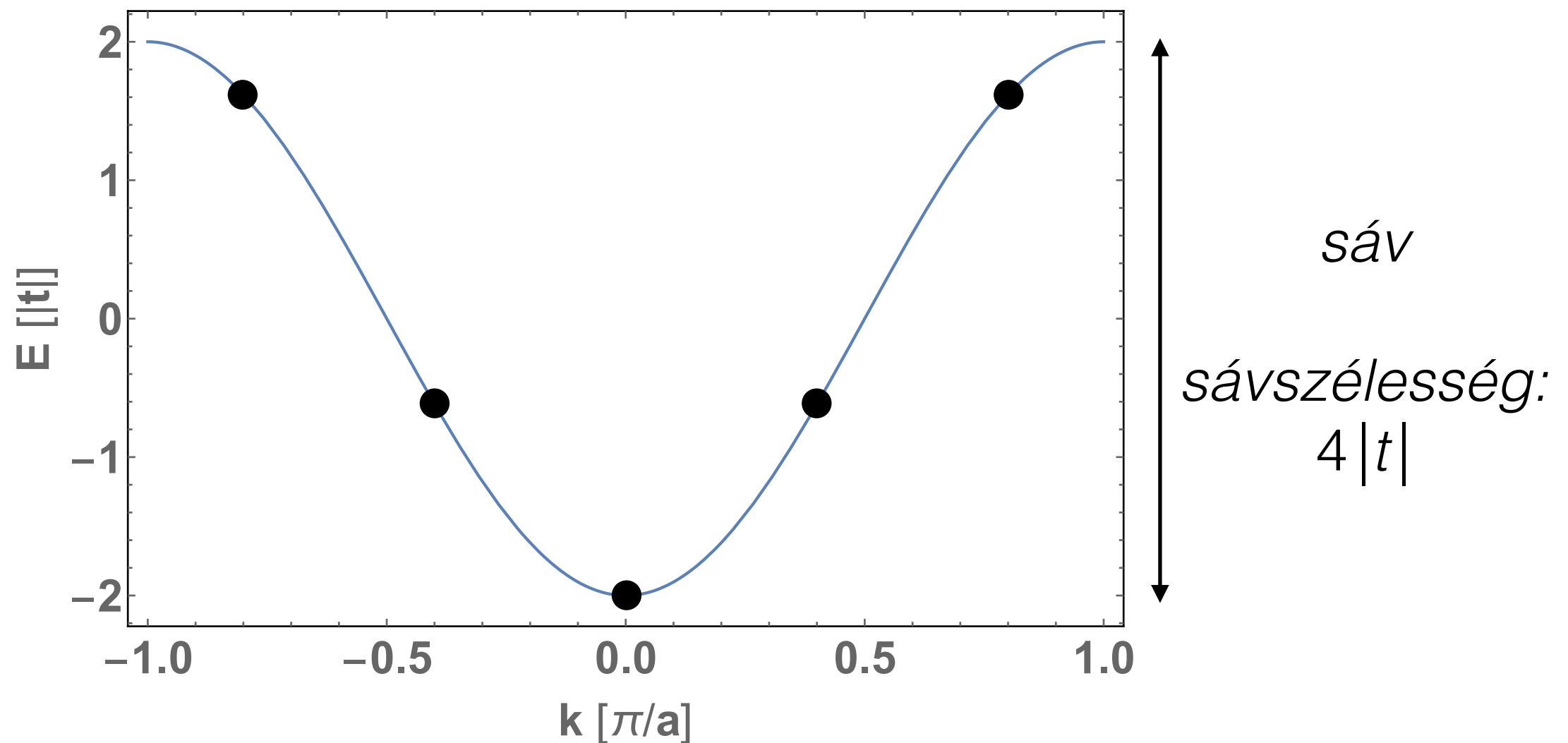
(vi) periodikus határfeltétel (pl.: 0. és 5. atom ugyanaz)

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

Diszperziós reláció, példa: $t < 0$, $N = 5$

$$E_k = 2t \cos(ka)$$

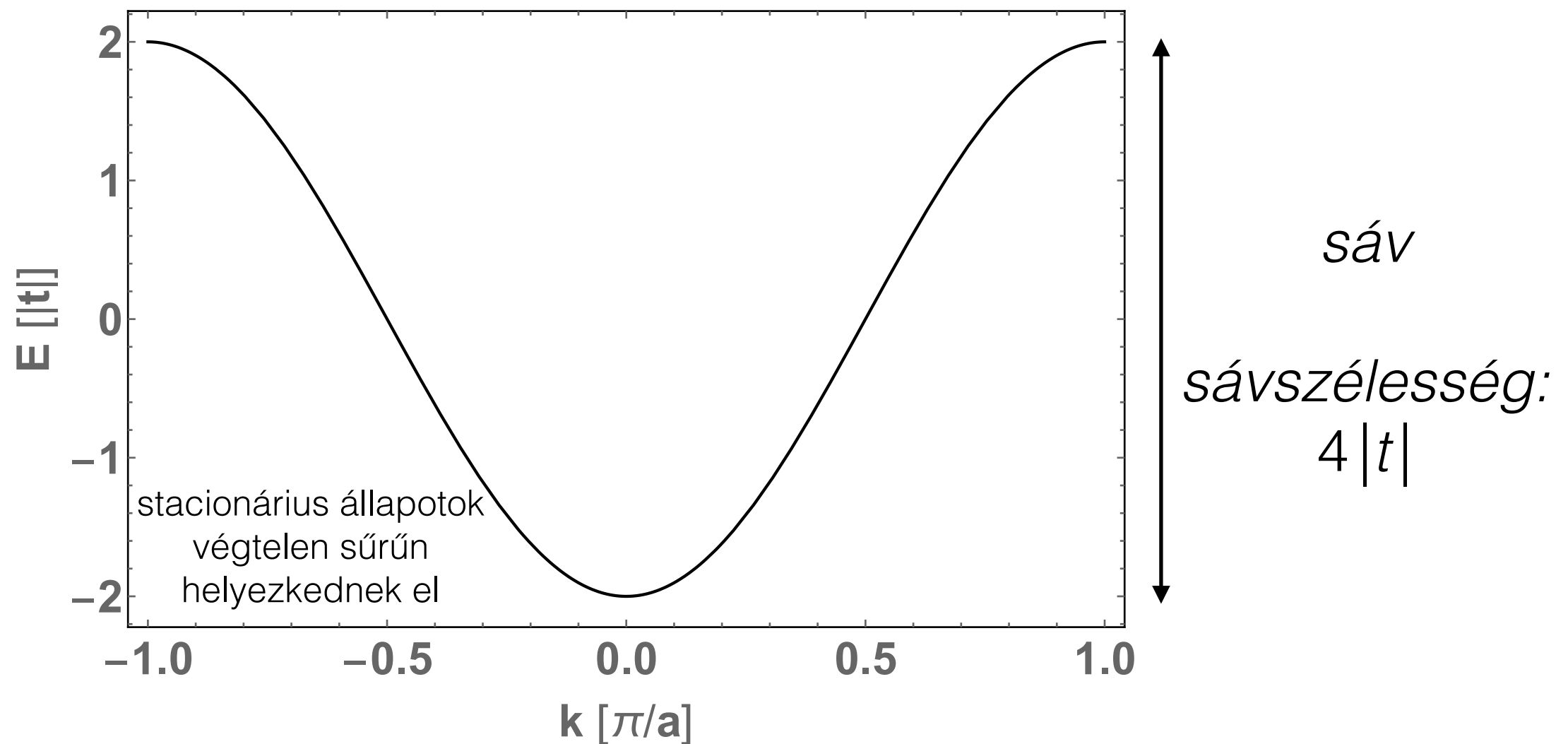

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

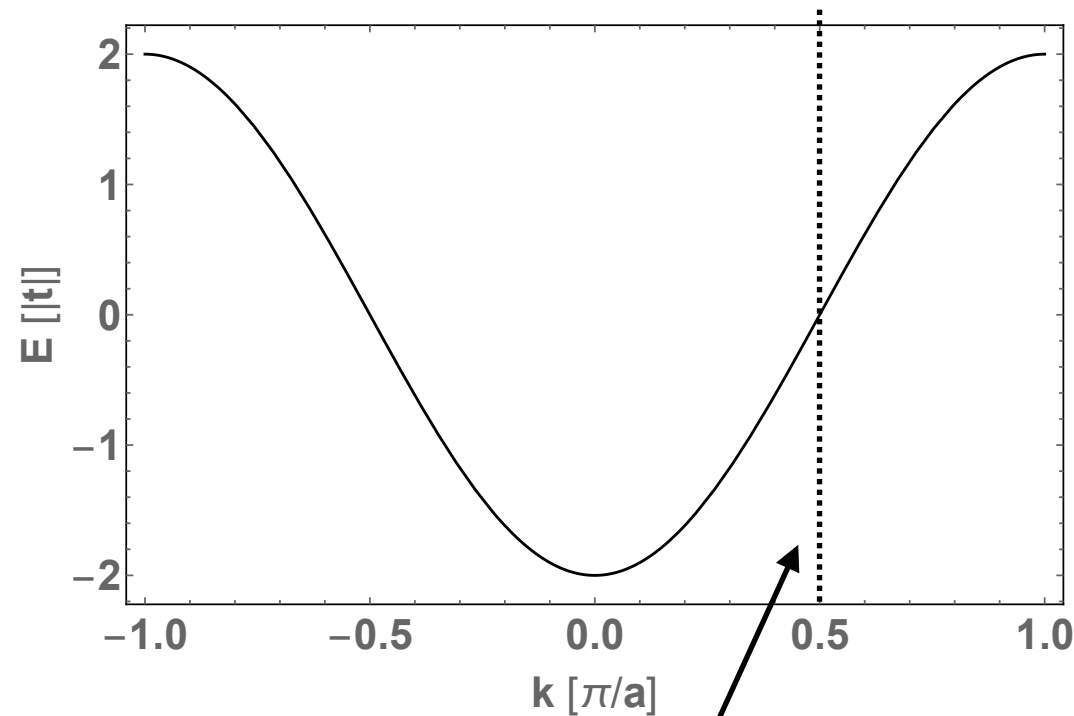
Diszperziós reláció, példa: $t < 0$, $N \rightarrow \infty$ (ekkor $\delta k = \frac{2\pi}{Na} \rightarrow 0$)

$$E_k = 2t \cos(ka)$$

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

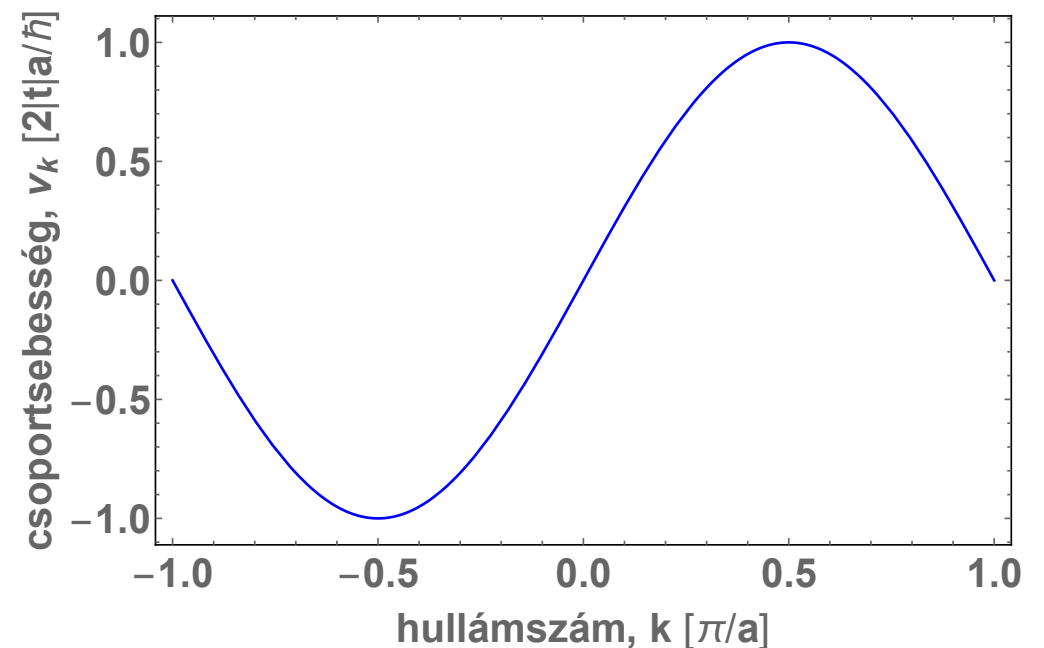

Feladat: Legyen $a = 2 \text{ \AA}$, $t = -1 \text{ eV}$. Mekkora a $k = \frac{\pi}{2a}$ hullámszámú elektron csoportsebessége?

Megoldás:

$$v_F = \frac{1}{\hbar} \frac{dE_k}{dk} = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial}{\partial k} (2t \cos(ka)) = \frac{1}{\hbar} 2t [-\sin(ka)] a$$

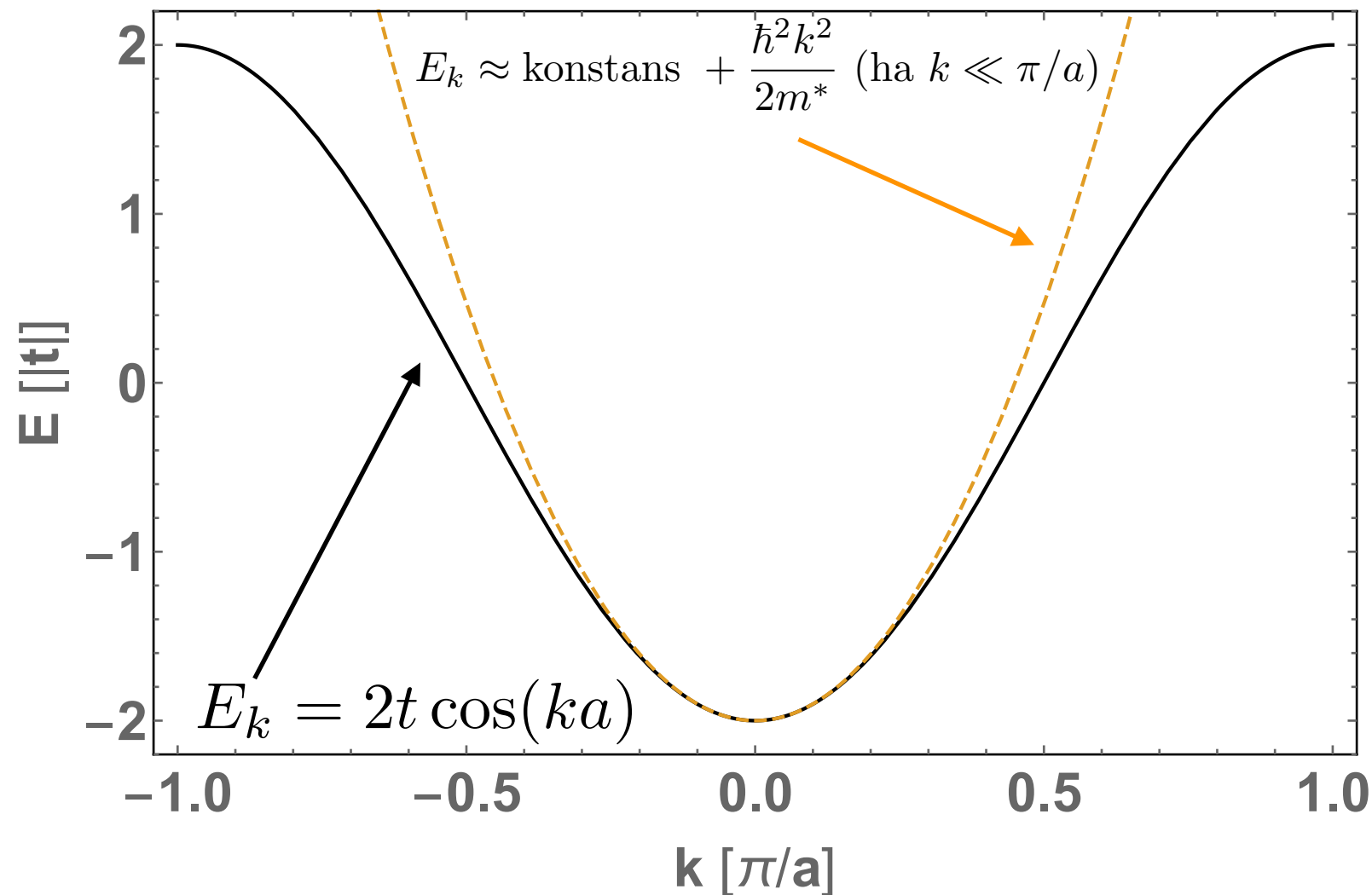
$$v \left(k = \frac{\pi}{2a} \right) = -\frac{2at}{\hbar} \approx 6.1 \times 10^6 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

Megjegyzés: Az egyatomos lánc modelljében $t < 0$ esetén a sáv alja parabolikus, mint a szabad elektronok diszperziós relációja.

Definíció: A sáv alját közelítő parabolikus diszperziós relációban szereplő tömeg dimenziójú mennyiség az *effektív tömeg*. Jelölése általában m^* vagy m_{eff} .

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

Feladat: Mekkora effektív tömeg jellemzi a sáv alját az egyatomos lánc modelljében, ha $t < 0$? Fejezd ki az eredményt a rácsállandó, az alagutazási mátrixelem és univerzális állandók használatával.

Megoldás:

A cos függvény másodrendű Taylor-sora:
 $\cos(x) \approx 1 - \frac{1}{2}x^2$, ha $x \ll 1$

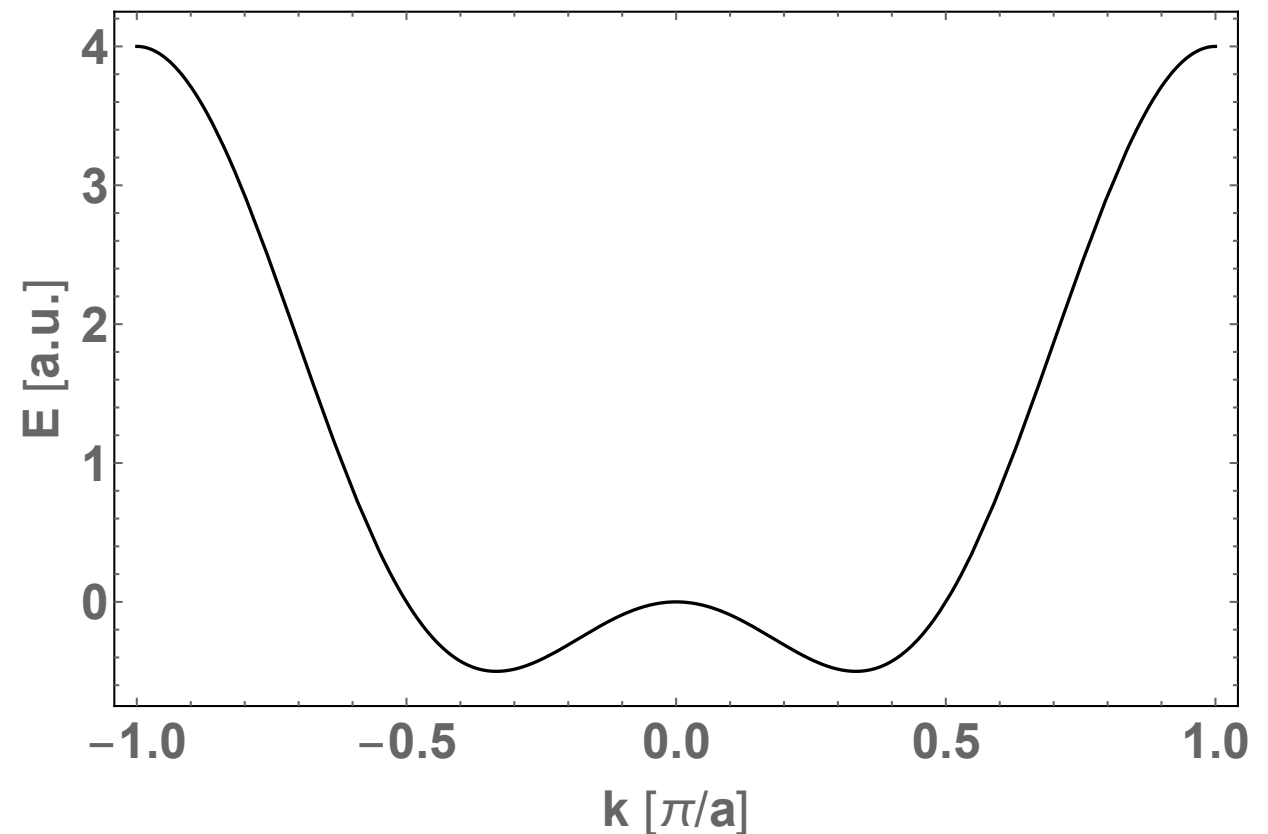
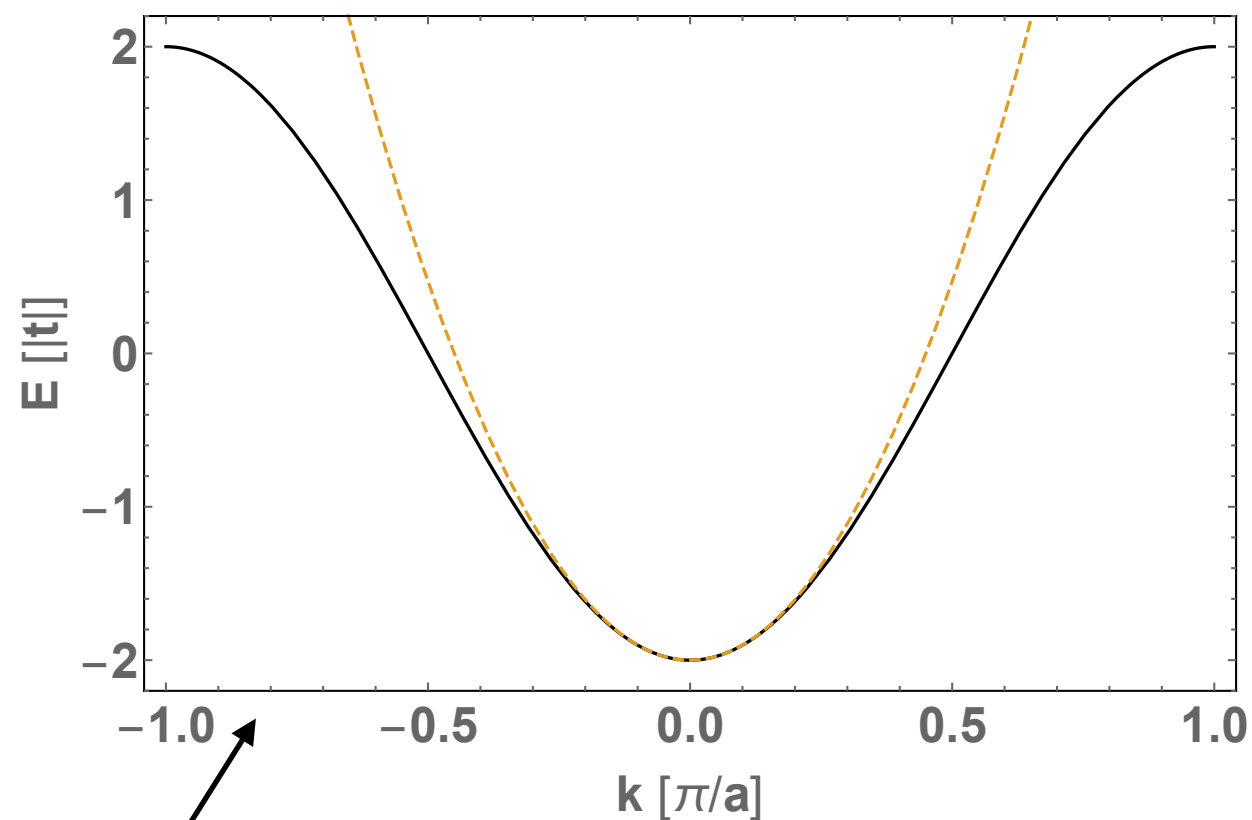
$$E_k = 2t \cos(ka) = -2|t| \cos(ka) \approx -2|t| + 2|t| \frac{1}{2} k^2 a^2 \equiv -2|t| + \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*}$$

$$\frac{\hbar^2 k^2}{2m^*} = |t| a^2 k^2 \rightarrow m^* = \frac{\hbar^2}{2|t| a^2}$$

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

Általánosítás: effektív tömeget egy adott sáv egy adott lokális extrémumához (lokális minimumához vagy lokális maximumához) tudunk rendelni. Minimumhoz (maximumhoz) rendelt effektív tömeg pozitív (negatív).

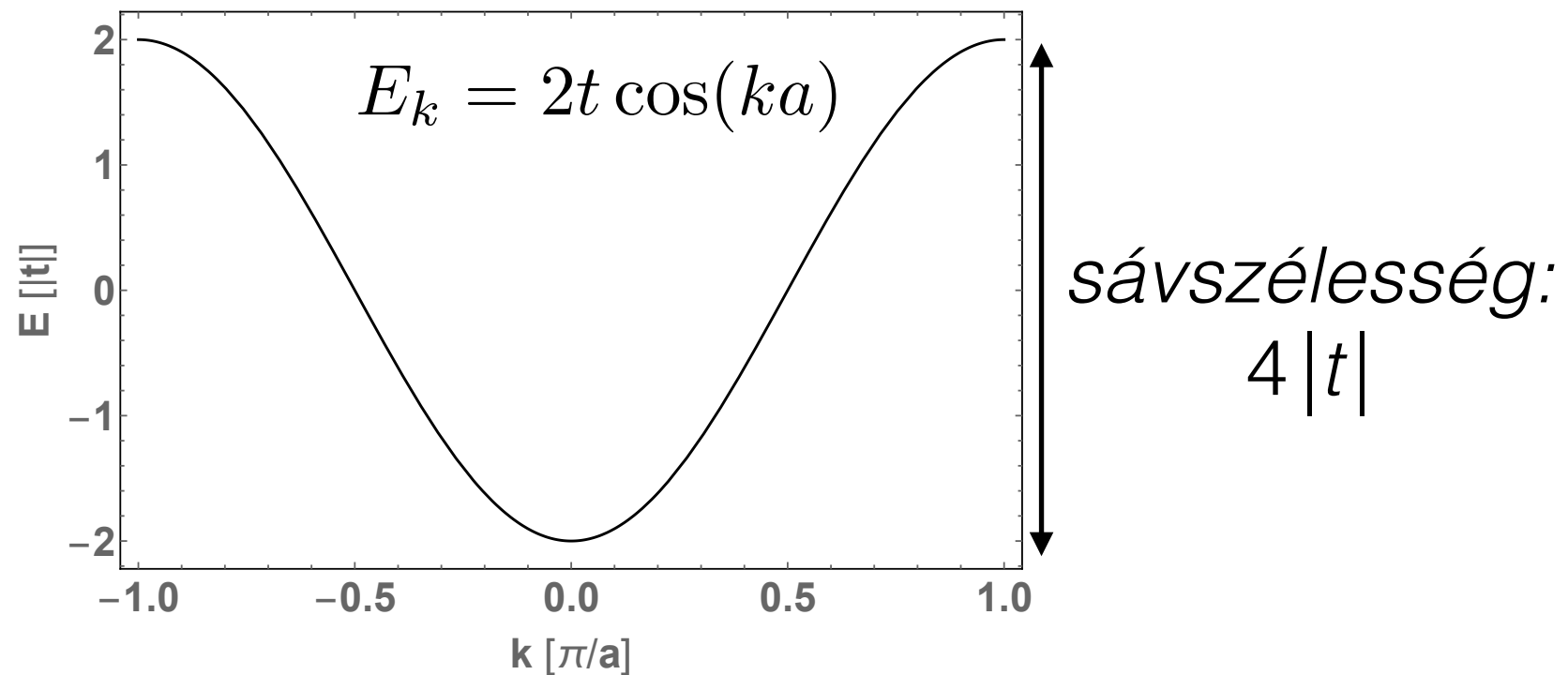
Feladat: Legyen $a = 2 \text{ \AA}$, $t = -1 \text{ eV}$. Ekkor $m^* = ?$

$$m^* = \frac{\hbar^2}{2|t|a^2} \approx 8.68 \times 10^{-31} \text{ kg} \approx 0.95 m_e$$

Következtetés: Ha egy elektron egy szilárdtestben egy sáv extrémuma közelében levő állapotot tölt be, akkor a mozgása hasonló, mint vákuumban.

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

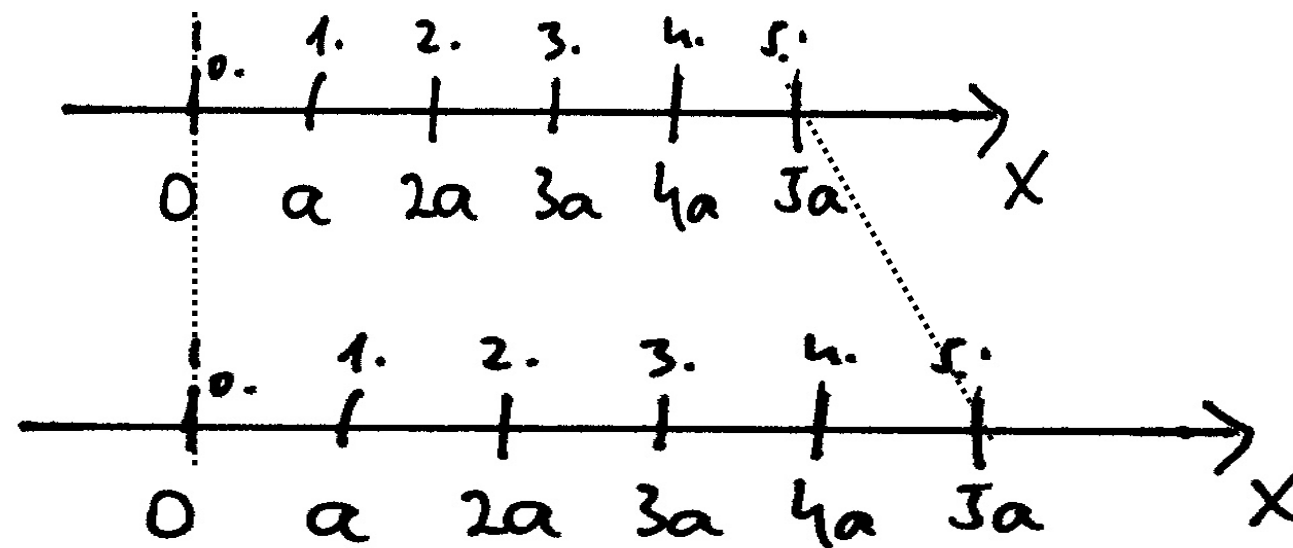
Kérdés: Ha az atomokat távolítjuk egymástól ($a \rightarrow \infty$), akkor mi történik a sávval?

Válasz: A sáv ellaposodik,
hiszen az alagutazási mátrixelem csökken, $t \rightarrow 0$,
ezért az N darab atom egymástól független
ezért N darab degenerált nívó alakul ki

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

Kérdés: A láncot nyújtva, azaz a -t növelve, hogyan változik a sáv alját jellemző effektív tömeg?

Válasz: Attól függ.

$$m^* = \frac{\hbar^2}{2|t|a^2}$$

$|t|$ csökken, a nő, azaz m^* csökkenhet és nőhet is.

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/D Elektronok az egyatomos láncban

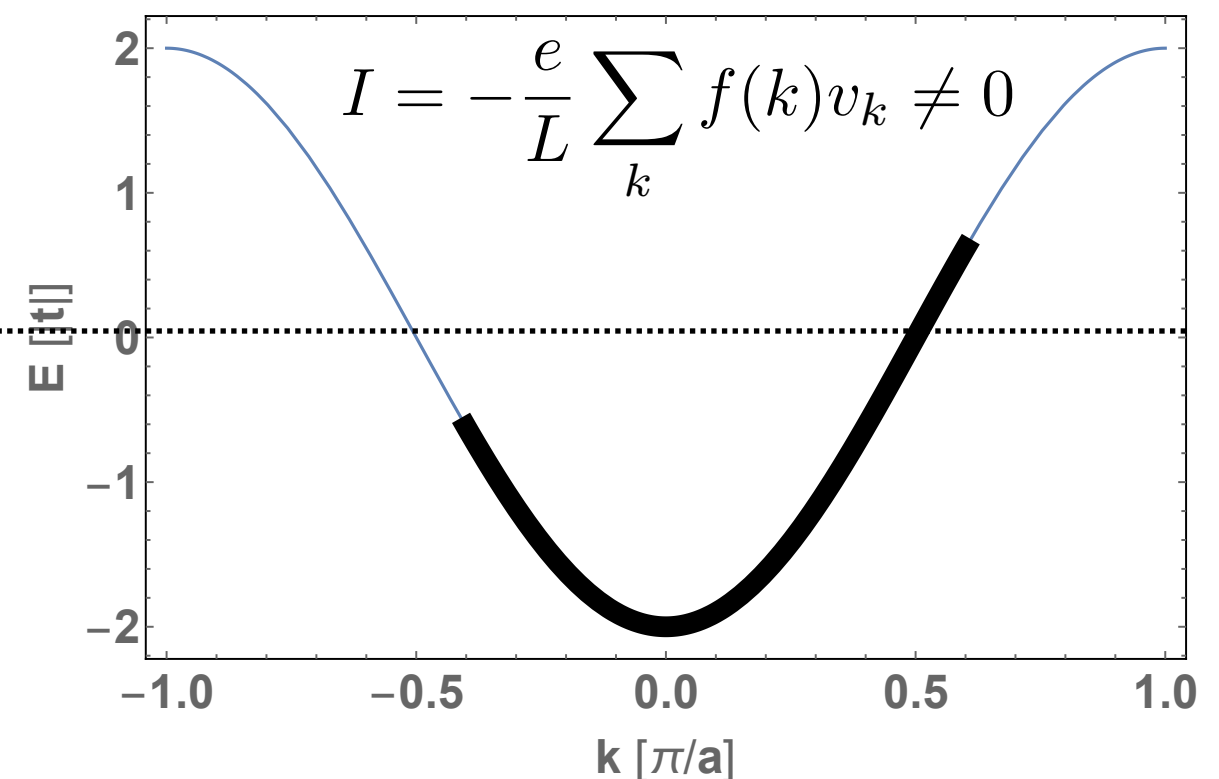
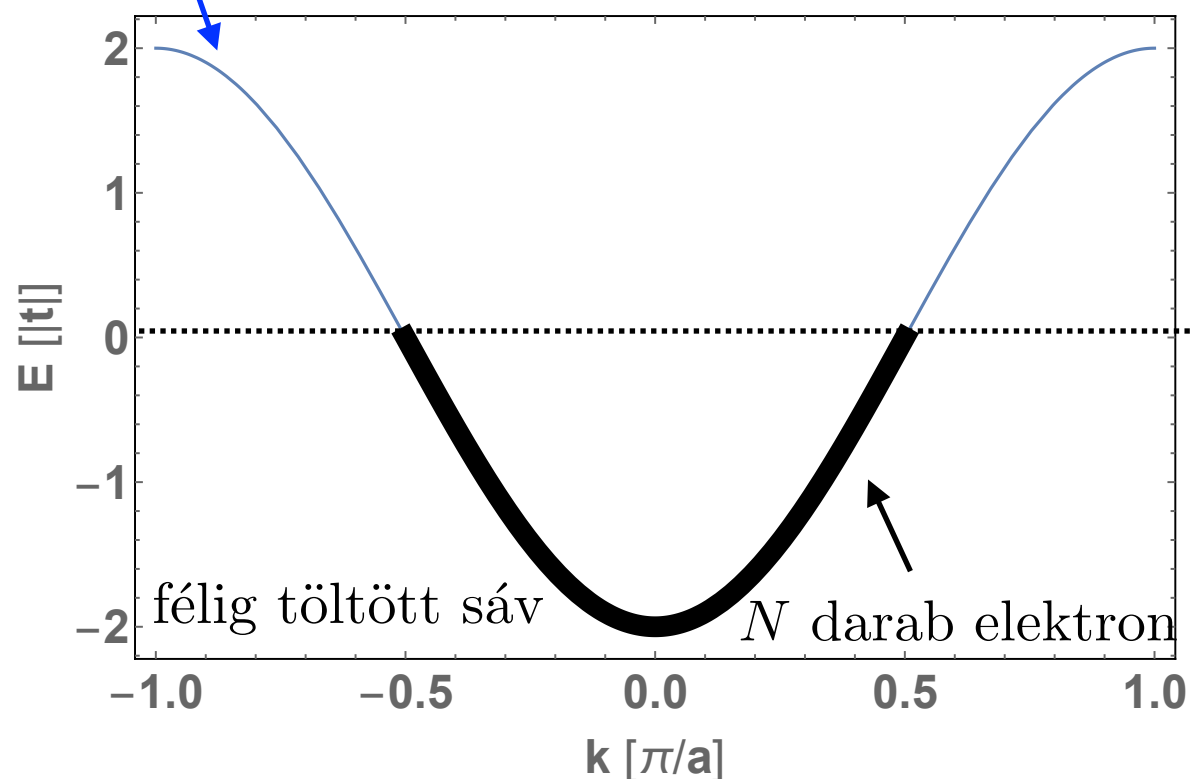
Kérdés:

Egyatomos lánc, $t = -1$ eV, $a = 2$ Å, $N_e = N$ (azaz 1 vezetési elektron per atom).
Fém vagy szigetelő?

Válasz: Fém.

$2N$ darab állapot (spinnel) = N betöltött állapot + N üres, betöltetlen állapot

Elektromos tér könnyen átrendezi a betöltést:

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

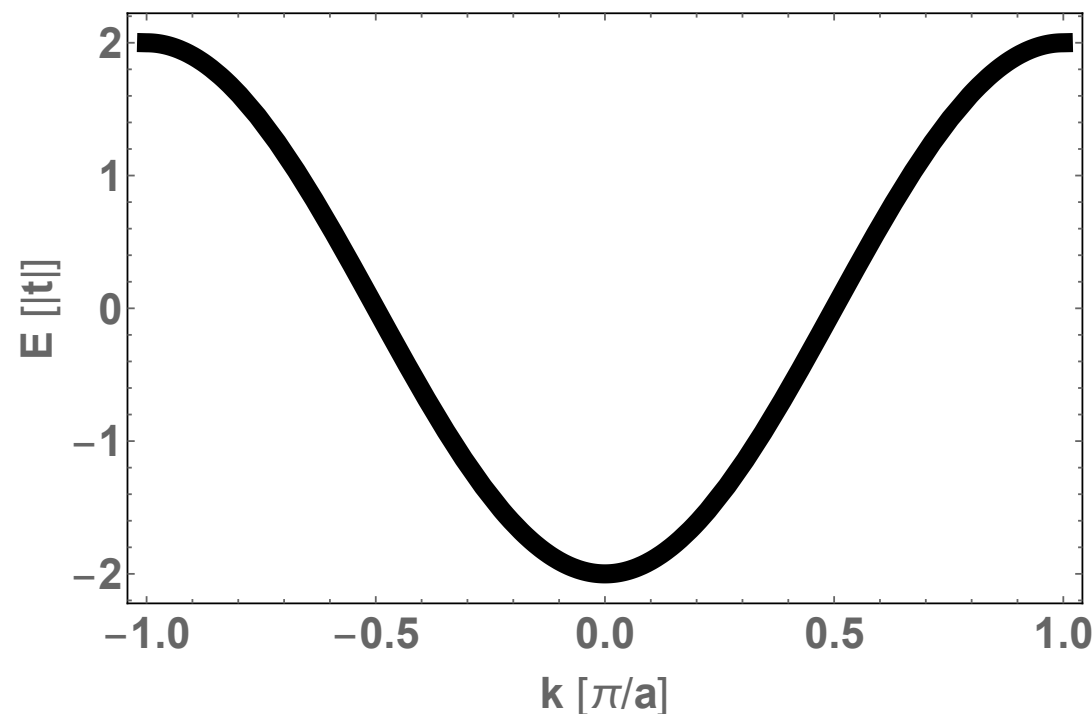
II/D Elektronok az egyatomos láncban

Kérdés:

Egyatomos lánc, $t = -1$ eV, $a = 2$ Å, $N_e = 2N$ (azaz 2 vezetési elektron per atom).
Fém vagy szigetelő?

Válasz: Szigetelő.

$2N$ állapot, $2N$ elektron $\rightarrow$ teljesen betöltött sáv

A sávban nincsenek üres állapotok.

Emiatt az elektromos tér nem tudja átrendezni a betöltést.

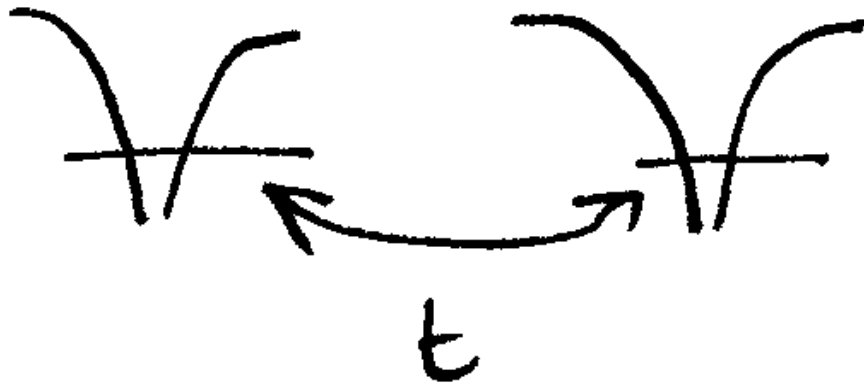
Ezért elektromos tér jelenlétében is $I = 0$, tehát az anyag szigetelő.

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/E Félvezetők

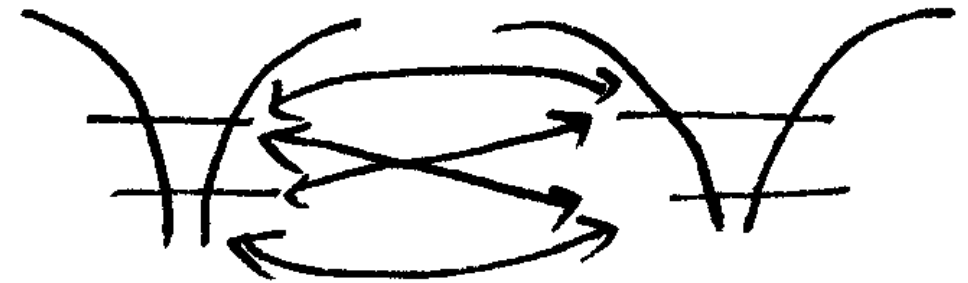
Egyatomos lánc modellje

eddig: 1 pálya / atom

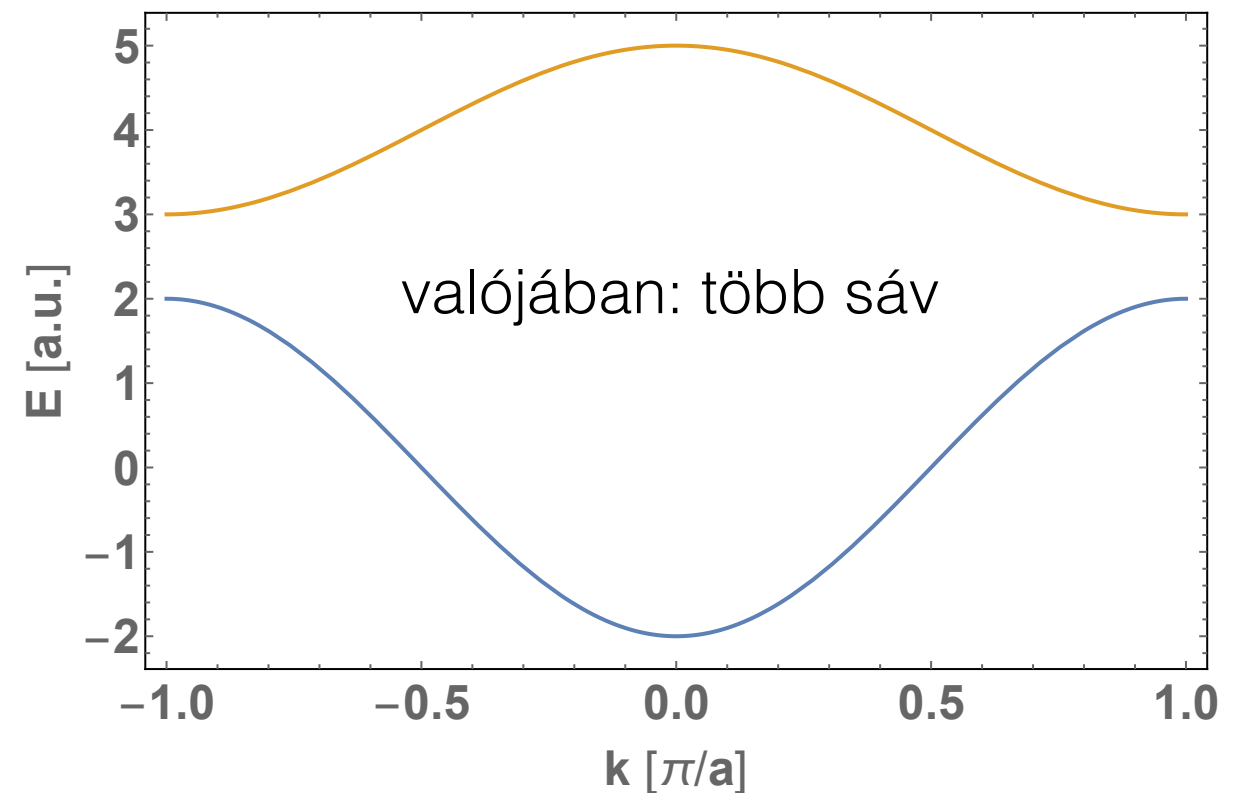
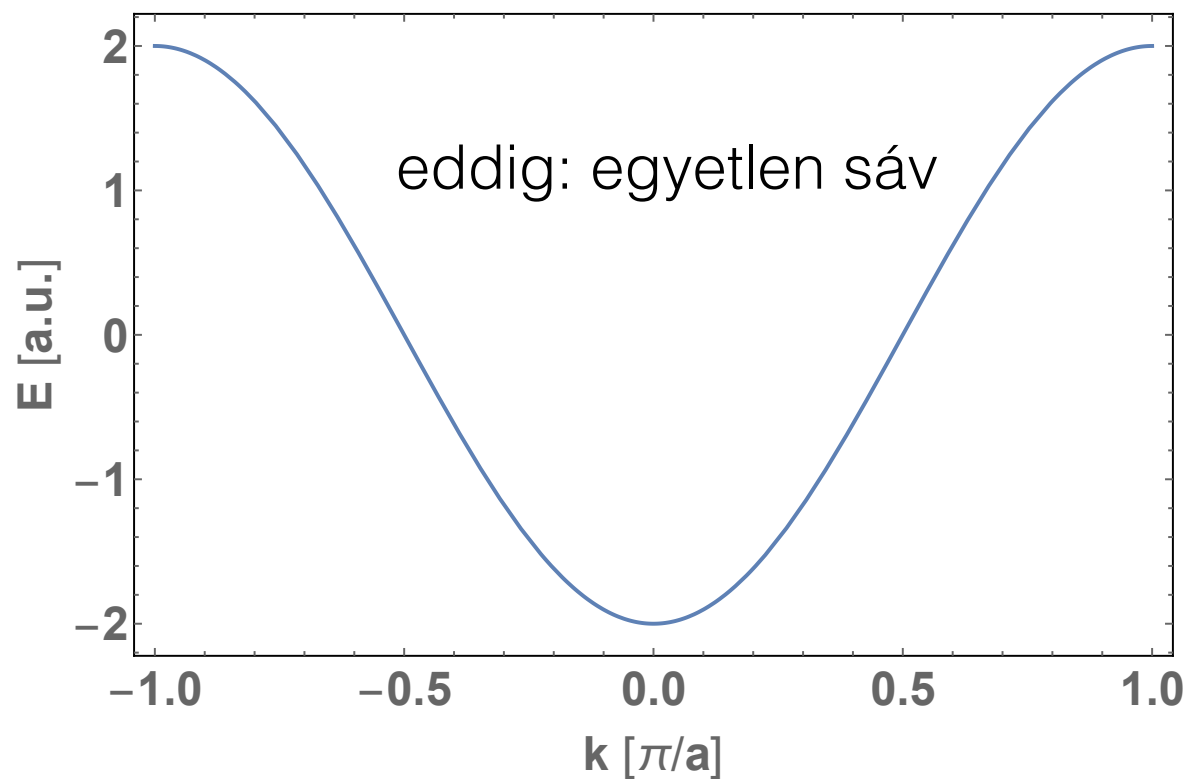

eddig: egyetlen alagutazási
mátrixelem (t)

valójában: több pálya / atom

valójában: több különböző
alagutazási mátrixelem

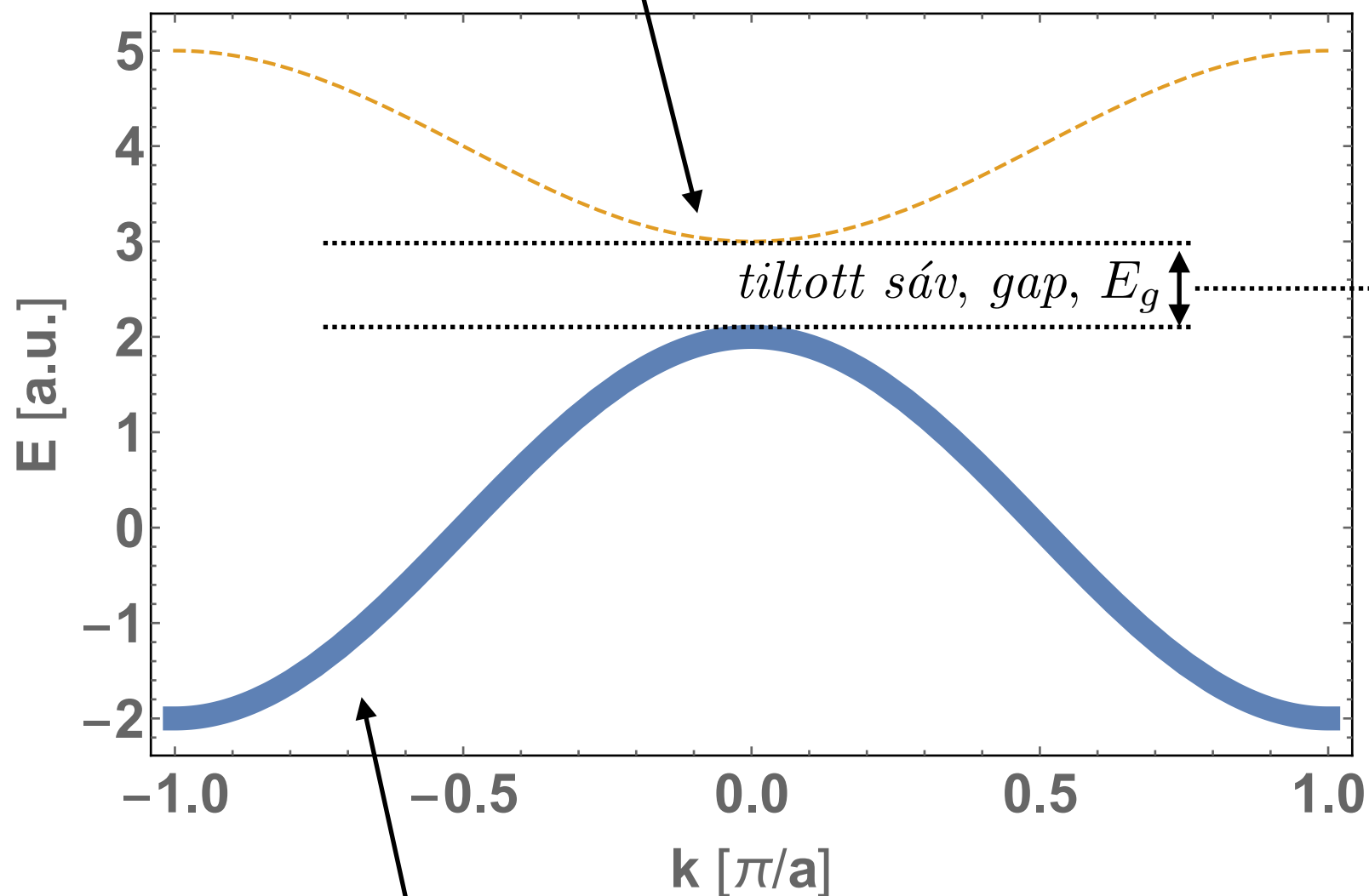

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

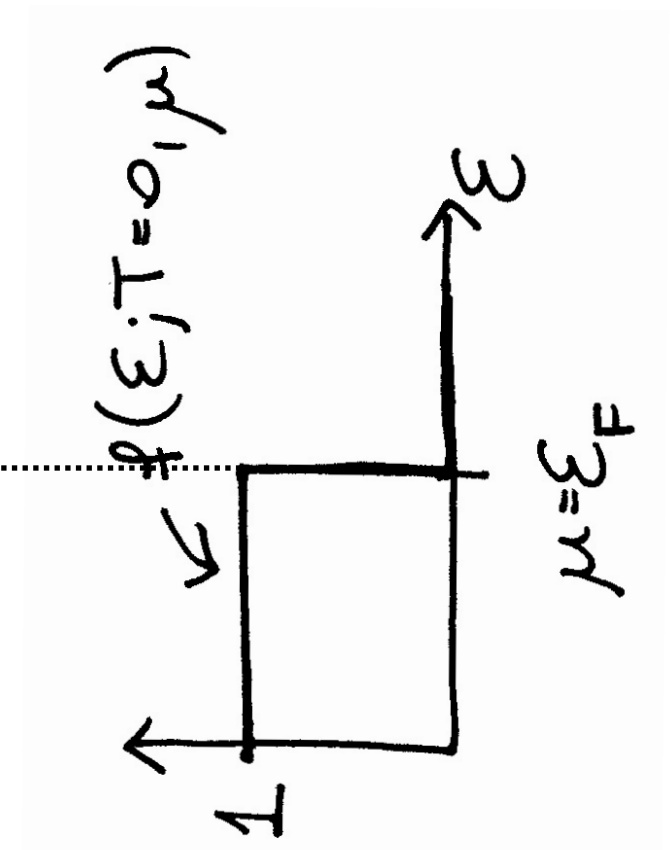
II/E Félvezetők

Sávok betöltöttsége félvezetőkben, $T = 0$ hőmérsékleten

$\varepsilon_c(k)$: *vezetési sáv*, teljesen üres

$\varepsilon_v(k)$: *vegyértéksáv*, teljesen betöltött

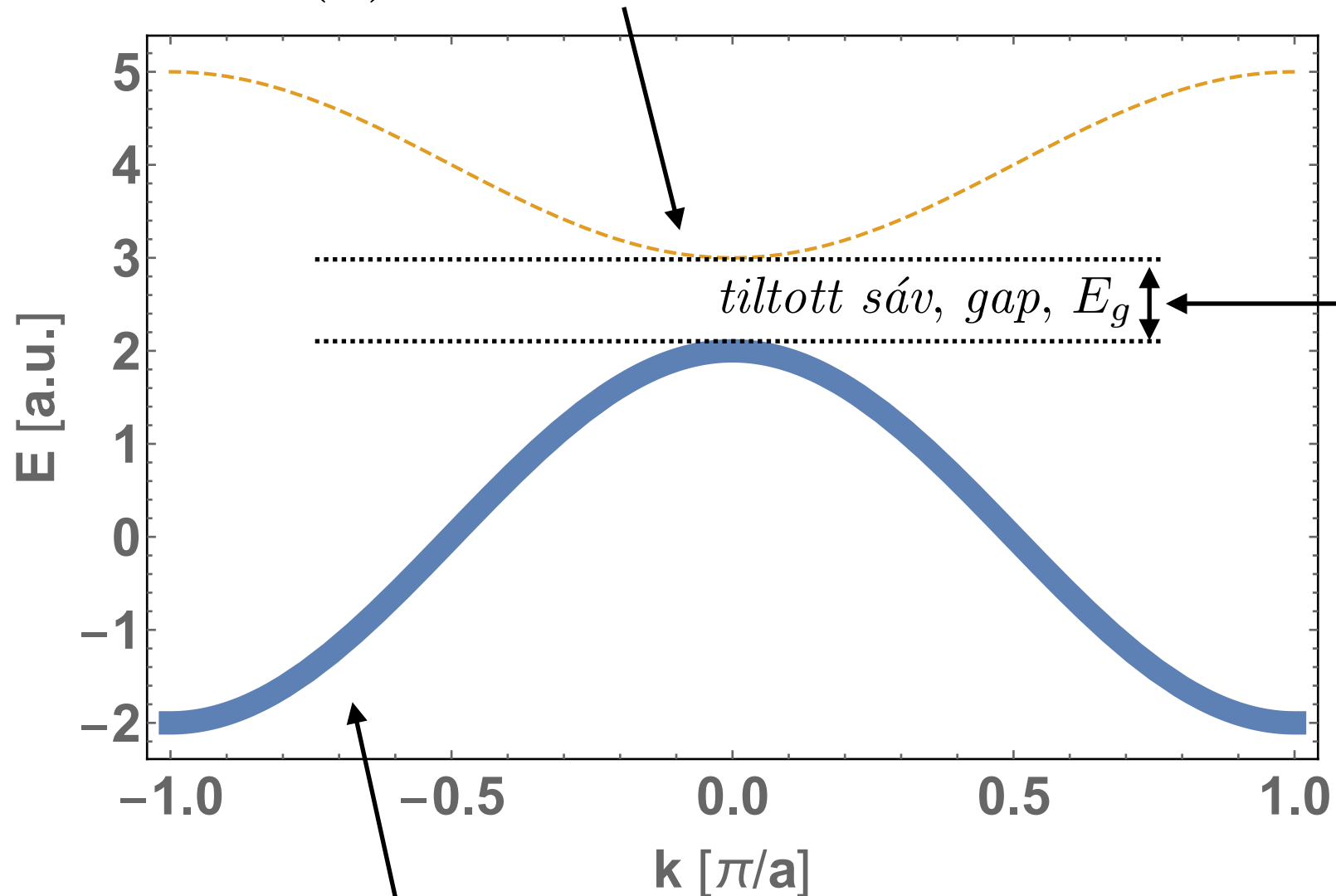
betöltési függvény
(Fermi-Dirac)

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/E Félvezetők

Sávok betöltöttsége félvezetőkben, $T = 0$ hőmérsékleten

$\varepsilon_c(k)$: *vezetési sáv*, teljesen üres

tiltott sáv, gap, E_g

anyag	gap
-------	-----

Si	1.1 eV
----	--------

C	5.5 eV
---	--------

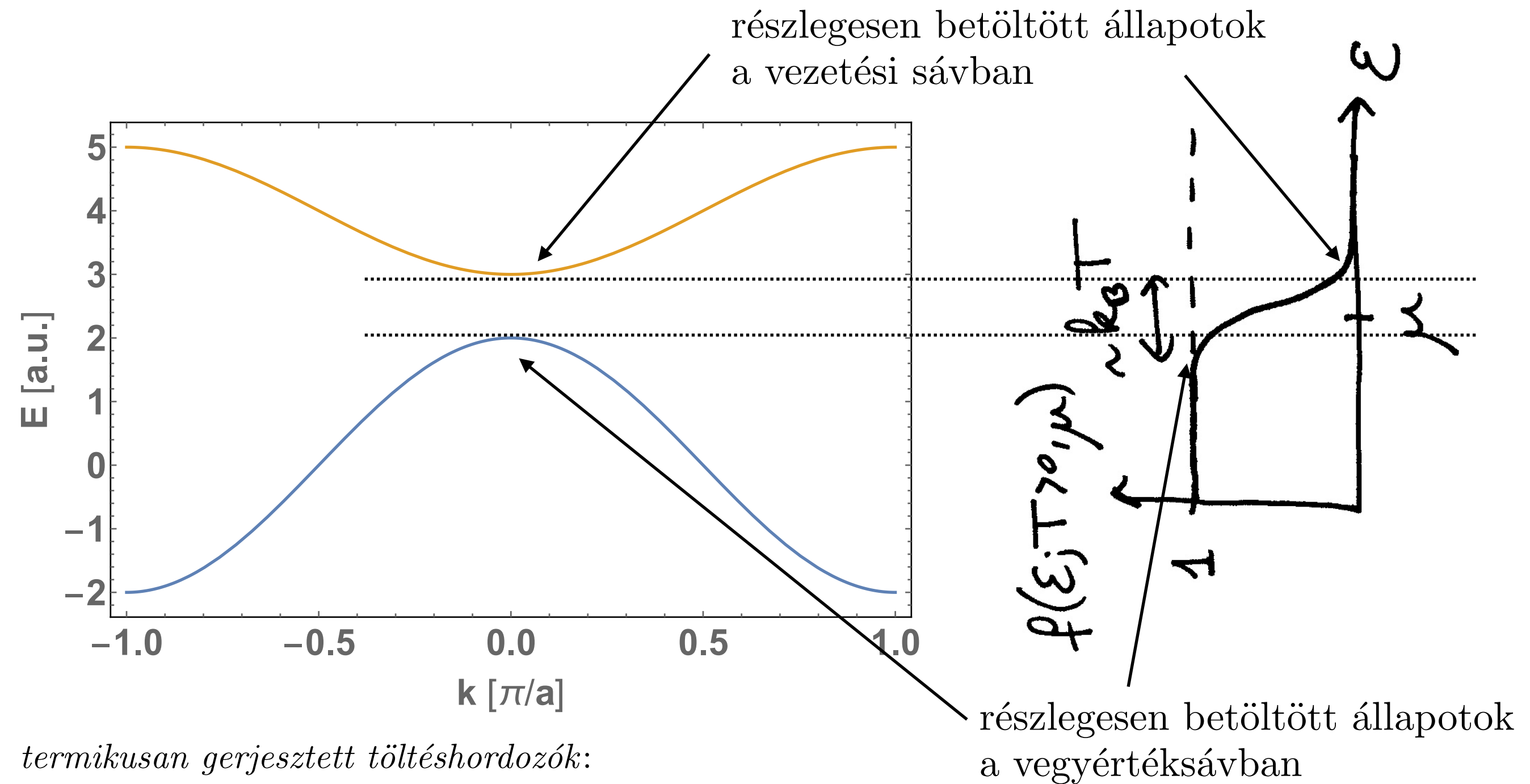
GaAs	1.43 eV
------	---------

$\varepsilon_v(k)$: *vegyértéksáv*, teljesen betöltött

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/E Félvezetők

Sávok betöltöttsége félvezetőkben, véges $T > 0$ hőmérsékleten

termikusan gerjesztett töltéshordozók:
elektronok a vezetési sávban
hiányzó elektronok (*lyukak*) a vegyértéksávban

II. Elektronok kristályos szilárdtestekben

II/E Félvezetők

Tiszta félvezető kémiai potenciálja

Kérdés: $\varepsilon_c(k)$, $\varepsilon_v(k)$, T adott. $\mu = ?$

Válasz: A vezetési sávba gerjesztődő elektronok a vegyértéksávból származnak:

$$\sum_k f(\varepsilon_c(k), T, \mu) = \sum_k [1 - f(\varepsilon_v(k), T, \mu)]$$

Ebből μ megkapható.

